

CENTRUM
DIALOGU IM.
Marka
EDELMANA W
ŁODZI –
PIERWSZA
DEKADA
DZIAŁALNOŚĆ
I MIEJSKIEJ
INSTYTUCJI
KULTURY

Emilia Zimnica-Kuzioła

Abstrakt: Moim celem jest syntetyczne omówienie działań niezwykle ciekawej instytucji, która podczas dziesięciu lat funkcjonowania w dużym stopniu

współtworzyła i współtworzy kulturalny wizerunek wielokulturowej Łodzi. Inicjatywy podejmowane przez jej personel zasługują na dokumentację i pogłębioną analizę, jednak w tak krótkim tekście, w zasadzie preliminaryjnym, chciałabym holistycznie spojrzeć na szerokie spektrum inicjatyw, jakie podejmuje ta instytucja i przedstawić specyfikę jej funkcjonowania w przestrzeni miejskiej.

Abstract: My goal is to provide a synthetic overview of the activities of an exceptionally interesting institution, The Mark Edelman Center For Dialogue in Lodz, Poland. During the ten years of its operation, it has been contributing and co-creating to a large extent the cultural identity of a multicultural Lodz. The various activities carried out by the personnel of this institution merit documentation and in-depth analysis. However, in this short, in principle provisional text, I would like to take a holistic look at the broad range of initiatives undertaken by this institution and present the peculiarities of the way it functions in urban space.

WSTĘP

Łódź w XV wieku otrzymała z rąk króla Władysława Jagiełły przywilej lokacyjny, jednak dopiero w XIX wieku stała się ważnym ośrodkiem przemysłu włókienniczego. W latach 20. XX wieku miasto miało charakter multikulturowy, wielonarodowy: narodowość polską deklarowało około 62% ludności, żydowską niemal 31%, niemiecką 7%. W tym okresie właścicielami wielkich przedsiębiorstw fabrycznych byli przede wszystkim Niemcy, natomiast Żydzi w większości konstituowali środowisko średniej i drobnej burżuazji. Te dwie nacje dominowały pośród warstwy łódzkiej inteligencji¹. Trzeba jeszcze uwzględnić Rosjan, współtworzących populację Łodzi - co prawda przed wybuchem I wojny światowej stanowili 1% ogółu mieszkańców, niemniej pracowali w urzędach administracyjnych i jako zaborcy prowadzili wśród ludności akcje rusyfikacyjne².

Do 1939 roku w Łodzi mieszkało 230 tys. Żydów, po wojnie w całym regionie łódzkim już tylko 30 tys. i ta liczba wciąż systematycznie spadała na skutek synergii czynników natury politycznej, społecznej i ekonomicznej. Żydzi w dużej liczbie emigrowali z Polski w latach 1947/48, 1957/1958 i 1968/69.³

Współczesna Łódź - już w zasadzie monokulturowa - kultywuje historyczne dziedzictwo mniejszości narodowych, a niewątpliwie relewantną rolę odgrywa tu Centrum Dialogu imienia Marka Edelmana. Ta publiczna instytucja powstała w 2010 roku, zatem minęła pierwsza dekada jej istnienia. Jest to ważny powód, aby podsumować szerokie spectrum jej działań, tak potrzebnych w dzisiejszym podzielonym, uwikłanym w partykularne interesy świecie. Od 2011 roku kieruje nim Joanna Podolska, dziennikarka, publicystka, zatrudniona w Katedrze Teorii Literatury UŁ, w Pracowni Języka i Kultury Żydowskiej UŁ.⁴

Zgodnie ze statutem Centrum stanowi samorządową miejską instytucję kultury, działającą na mocy *Ustawy o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* (z dnia 25 października 1991 r.). Paragraf szósty

statutu formułuje podstawowy cel tej instytucji, „działającej ponad podziałami politycznymi”, a jest nim prowadzenie działalności edukacyjnej, badawczej i kulturalnej. Zakres tej działalności jest bardzo szeroki, obejmuje on:

- „popularyzowanie dorobku różnych kultur;
- promowanie wielokulturowego i wieloetnicznego dziedzictwa Łodzi, ze szczególnym uwzględnieniem kultury żydowskiej oraz innych kultur mających znaczący wpływ na rozwój miasta Łodzi;
- upowszechnianie idei tolerancji oraz przeciwdziałania przejawom rasizmu, ksenofobii i braku szacunku dla ludzi odmiennych światopoglądów, pochodzenia i kultury;
- prowadzenie działalności edukacyjnej na temat wielokulturowości, adresowanej do społeczności polskiej i zagranicznej;
- prowadzenie działalności szkoleniowej i edukacyjnej dla dzieci, młodzieży i dorosłych oraz wymiany międzynarodowej;
- prowadzenie biblioteki, archiwum i tworzenie różnorodnych kolekcji, w szczególności związanych z łódzką społecznością żydowską i historii Litzmannstadt Getto;
- realizację projektów upamiętniających łódzką społeczność żydowską;
- działania na rzecz upamiętnienia Ocalałych i Sprawiedliwych oraz ich rodzin;
- popularyzację dzieł artystycznych, upowszechniających ideę wielokulturowości i wieloetniczności”⁵.

Centrum otrzymuje dotację z budżetu organizatora, jakim jest Miasto Łódź. Oprócz dotacji podmiotowych, instytucja może liczyć na dotacje celowe na finansowanie konkretnych projektów czy inwestycji. Działania tej placówki współfinansują Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa

Narodowego, Muzeum Historii Polski, Narodowe Centrum Kultury. Do organizacji konkretnych wydarzeń dołączają się sponsorzy. Centrum stale współpracuje z wieloma instytucjami Łodzi, m.in. z Uniwersytetem Łódzkim, z Muzeum Miasta Łodzi, Muzeum Tradycji Niepodległościowych, Centralnym Muzeum Włókiennictwa, z Fabryką Sztuki, Teatrem Nowym, Teatrem Muzycznym, Archidiecezją Łódzką. Na stronie internetowej Centrum wymieniono niemal 40 instytucji, włączających się w jego działania, w tym ambasady wielu państw (m.in. Izraela, Niemiec, Austrii, Czech). Z racji legitymizowanej w statucie dominacji tematyki żydowskiej zrozumią ją jest współpraca Centrum z Żydowskim Instytutem Historycznym, Żydowskim Muzeum Galicja, Muzeum Historii Żydów Polskich Polin, z Jad Waszem - Instytutem Pamięci Męczenników i Bohaterów Holocaustu. Siedzibą Centrum jest budynek ze szkła i betonu, zbudowany w 2013 roku, mieszczący się w łódzkim Parku Ocalałych. Warto dodać, że drzewa w otaczającym budynek parku zostały zasadzone przez ocalałych z Holocaustu.

Ważnym wydarzeniem na mapie kulturalnej Łodzi jest organizowany cyklicznie przez Centrum Festiwal Łódź Czterech Kultur. Instytucja jest też inicjatorem obchodów Dni Kultury niemieckiej, polskiej, żydowskiej, rosyjskiej, romskiej. Warto dodać, że niektóre działania mają zasięg lokalny, inne ogólnopolski, jeszcze inne międzynarodowy.

Budynek Centrum Dialogu im. Marka Edelmana Fot. z Archiwum Urzędu Miasta Łodzi

NORMATYWNE RAMY DZIAŁANIA

Wśród wartości szczególnie tutaj kultywowanych rudymenarne miejsce zajmuje tolerancja i przeciwstawianie się różnym formom dyskryminacji. Działaniom osób zaangażowanych w Centrum Dialogu przyświeca misja szerzenia idei porozumienia, otwartości wobec innego. Przypominanie tragicznych wydarzeń w historii Polski spełnia funkcję promowania pokojowego współistnienia narodów świata, humanizmu i demokracji. Założenia te mogą być rozwijane m.in. poprzez działania artystyczne, ponieważ sztuka zawiera w sobie walor uniwersalny, transnarodowy. Jednocześnie relewantne jest kultywowanie tego, co unikalne i odrębne w poszczególnych kulturach – ponieważ nie chodzi tu o unifikację, ale o szacunek dla spuścizny wielu narodów. Z racji tego, że tradycja Łodzi budowana była przez przedstawicieli czterech narodów, właśnie te nacje pozostają w centrum zainteresowania instytucji. Ważna jest myśl przewodnia, by szukać tego, co łączy, nie tego, co dzieli; by budować mosty pomiędzy ludźmi, bez względu na ich narodowość, kolor skóry, religię, pochodzenie, wykształcenie, płeć, poglądy, etc. *De facto* wiele projektów zrealizowanych przez Centrum stanowi ważny głos sprzeciwu wobec nietolerancji, dyskryminacji i nienawiści.

Traumatyczne dla milionów ludzi doświadczenia wojen światowych zdecydowały o podkreślanu przez wielu intelektualistów szczególnej roli porozumienia między ludźmi (m.in. Karl Barth, Martin Buber, Herman Cohen, Ferdinand Ebner, Emmanuel Levinas, Gabriel Marcel, Franz Rosenzweig, Józef Tischner). Także z misją Centrum wiąże się słowo „dialog” (międzykulturowy, międzyreligijny), który realizowany jest poprzez różne formy działania: wystawy, warsztaty, wykłady, panele dyskusyjne, projekty wydawnicze i artystyczne, projekcje filmowe, spektakle teatralne, koncerty muzyczne. Tomáš Halik pisze: „Celem dialogu jest zrozumienie innego, a także wytyczenie przestrzeni koegzystencji i ustalenie obszarów możliwej współpracy (...) Dialog w odróżnieniu od misji rzeczywiście nie ma na celu przecignięcia drugiego

na własne pozycje światopoglądowe. Może za to dać obu stronom szczególną możliwość zobaczenia świata i siebie samego przynajmniej na chwilę oczyma tego drugiego”⁶. Dialog stanowi zatem podstawową wartość, wokół której rozwijane są działania „personelu Centrum”.

PERSONEL CENTRUM

Zespół Centrum liczy 16 osób (dyrektorka, dwie specjalistki do spraw projektów, dwóch specjalistów do spraw edukacji, producentka festiwalu Łódź Czterech Kultur, specjalista do spraw pozyskiwania i rozliczania funduszy, pracownicy administracyjni i techniczni). Z instytucją współpracuje stale siedem osób⁷.

DZIAŁANIA

Jedną z form realizacji założonych w statucie celów stanowi organizacja wystaw, zarówno stałych, jak i czasowych. Ekspozycja stała poświęcona jest Markowi Edelmanowi:

Wystawa stała: Marek Edelman. Człowiek

Centrum patronuje Marek Edelman (1922-2009) z zawodu doktor nauk medycznych (kardiolog), doktor honoris causa kilku uniwersytetów (Uniwersytetu Yale, Uniwersytetu Medycznego w Łodzi, Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie); Honorowy Obywatel Łodzi i Kawaler Orderu Orła Białego. Był jednym z przywódców powstania w warszawskim getcie, uczestnikiem powstania warszawskiego, działaczem politycznym i społecznym. Przeciwstawiał się XX wiecznym totalitaryzmom: niemieckiemu nazizmowi i sowieckiemu komunizmowi. W latach 70.tych współpracował z Komitetem Obrony Robotników, od 1980 roku został członkiem Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność”. W 1989 roku uczestniczył w obradach Okrągłego Stołu. W III RP działał w Unii Demokratycznej, Unii Wolności i Partii Demokratycznej⁸.

Marek Edelman, 2005.

Fot. Mariusz Kubik, CC BY 2.5

Warto choć kilka zdań poświęcić wystawom czasowym (notabene wstęp na wszystkie ekspozycje był bezpłatny):

„Jesteśmy drzewami wiecznymi... opowieści z łódzkiego getta”. Wystawa poświęcona została historii łódzkiego getta i losom osób, które przeżyły wojnę. Przez pryzmat dziesięciu biografii ukazano zróżnicowane losy więźniów „dzielnicy zamkniętej Łodzi”, im też dedykowano symboliczne Drzewa Pamięci, zasadzone w Parku Ocalałych.

„Człowiek za burtą. Łodzianie 50 lat po Marcu”. Multimedialna wystawa dotyczy losów łódzkich Żydów, którzy wyemigrowali z Polski („znaleźli się za burtą”) i rozpoczęli nowe życie poza jej granicami. Oni sami dzielą się swoimi doświadczeniami i trudnymi przeżyciami związanymi z opuszczeniem kraju w 1968 roku.

„Dziewczyna z pamiętnika. W poszukiwaniu Rywki z łódzkiego getta” - Wystawa Żydowskiego Muzeum Galicja w Krakowie. Ekspozycja nawiązuje do zapisków dziewczynki z łódzkiego getta, której pamiętnik odnaleziono po wojnie. Wydany w formie książki w Stanach Zjednoczonych, stanowi przejmujące świadectwo

tragicznych zdarzeń, jakie stały się udziałem nastolatki i jej rodziny.

„Karski. Nie dać światu zapomnieć” - wystawa Narodowego Centrum Kultury. Poświęcona jest Janowi Karskiemu, dyplomacie, prawnikowi i historykowi, wykładowcy akademickiemu, który jako kurier i emisariusz władz Polskiego Państwa Podziemnego ujawnił światu prawdę o Holokauście.

„// LODZER MISZMASZ, czyli opowieść o żydowskiej Łodzi”. Wystawa, jak piszą jej organizatorzy, to „opowieść o łódzkich Żydach: o religii, języku, kulturze, o znanych i mniej znanych artystach, pisarzach, przemysłowcach, o ważnych w historii datach i miejscach, o świętach obchodzonych regularnie każdego roku, o radościach i dramatach, o historii łódzkiego getta i o tym, czym dziś żyją łódzcy Żydzi”.

„Nie ma dzieci są ludzie.. Prawa dziecka to prawa człowieka”. Ekspozycja stanowi materialny rezultat projektu "Dzieci XXI wieku". Nawiązuje do tragicznego wydarzenia z 1942 roku, jakim była Wielka Szpera. Z łódzkiego getta wywieziono wówczas, wraz z chorymi i ludźmi starszymi powyżej 65 roku życia, wszystkie dzieci poniżej dziesięciu lat. Trafili oni do obozu zagłady w Chełmnie nad Nerem. Autorzy wystawy starają się zwrócić uwagę na łamanie praw dzieci we współczesnym świecie.

Wystawy prezentowane w przeszłości i aktualne mają wspólny mianownik - w większości dotyczą historii łódzkich Żydów, ich kultury i tragicznych losów podczas drugiej wojny światowej. Poprzez przywołane wydarzenia historyczne mobilizują do spojrzenia na naszą współczesność, na świat, w którym - jak śpiewał Czesław Niemen - „wciąż mieści się wiele zła”.

PARK OCALAŁYCH

Park liczący 8,5 hektara został otwarty w 2004 roku, w 60. rocznicę likwidacji getta w Łodzi. Znajduje się tutaj Pomnik Polaków Ratujących Żydów podczas II wojny światowej i Kopiec Pamięci. Pierwszy z tych obiektów położony nad stawem na rzece Łódce, eksponuje symbole narodu żydowskiego i polskiego: gwiazdę Dawida, na której uhonorowano Polaków zaliczonych do grona „Sprawiedliwych wśród Narodów Świata” i statuę Orła Białego. Drugi charakterystyczny obiekt w Parku to dziesięciometrowy kopiec stanowiący punkt widokowy. Umieszczono na nim pomnik-ławeczkę Jana Karskiego. Ciekawą inicjatywą było zasadzenie w Parku kilkuset drzew upamiętniających osoby ocalałe z łódzkiego getta. Wzdłuż alei Arnolda Mostowicza (lekarza łódzkiego getta, dziennikarza i pisarza) umieszczono granitowe tablice z nazwiskami i numerami przyznanych im drzew (biogramy ocalałych zamieszczone są na stronie internetowej Centrum).

Ławka Jana Karskiego w Parku Ocalałych w Łodzi

Fot. CC BY 3.0

PUBLIKACJE CENTRUM

Centrum Dialogu prowadzi działalność wydawniczą – publikuje książki, broszury, katalogi wystaw, audiobooki, tematycznie związane z misją instytucji. Warto wymienić choć kilka tytułów: *Żółta gwiazda i czerwony krzyż* Arnolda Mostowicza, *Naród zatracenia* Mariusza Sołtysika i Macieja Świerkockiego, trzy tomy książki Chavy Rosenfarb *Drzewo życia*⁹, czy *Getto walczy* Marka Edelmana.

FESTIWAL ŁÓDŹ CZTERECH KULTUR

Centrum Dialogu jest organizatorem lub współorganizatorem niezwykle interesującej inicjatywy kulturalnej, jaką jest Festiwal Łódź Czterech Kultur (stanowi on kontynuację Festiwalu Dialogu Czterech Kultur, poświęconego czterem narodom, które kształtowały historię i tradycję Łodzi: polskiej, żydowskiej, niemieckiej i rosyjskiej). Inicjatorem festiwalu był Witold Knychalski, jego pierwsza edycja odbyła się w 2002 roku. Przegląd ma charakter interdyscyplinarny, obejmuje różnorodne formy wypowiedzi artystycznej: teatralne, filmowe, muzyczne, literackie, sztuk wizualnych. Przykładowo w 2019 roku festiwal pod hasłem *Współistnienie* trwał dziewięć dni (od 6 do 14 września) podczas których odbyły się wykłady tematycznie związane z wielokulturową Łodzią, panele dyskusyjne, koncerty, warsztaty muzyczne, plastyczne, teatralne i architektoniczne, pokazy filmowe, spektakle teatralne, akcje i instalacje artystyczne, wernisaże wystaw, gry miejskie (*Wielokulturowa Łódź*), pikniki artystyczne, a nawet zabawy taneczne. Organizatorzy przygotowali około 50 wydarzeń, w których uczestniczyli zróżnicowani wiekowo odbiorcy. Odbywały się one w wielu lokalizacjach, m.in. w Centrum Dialogu, Parku Ocalałych, Manufakturze, Teatrze Muzycznym, Teatrze Lalek Arlekin im. Henryka Ryla i Teatrze im. Stefana Jaracza, w Fabryce Sztuki, klubach Wytwórnia i Scenografia, Radiu Łódź. Część „eventów” miała charakter plenerowy, odbywała się w miejskich parkach, także niewątpliwie zwiększył się zasięg oddziaływania festiwalu. Twórcy tej edycji dysponowali optymalnym budżetem, na który złożyły się:

„miejskie dofinansowanie w wysokości 1 200 000 złotych, dotacja Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w wysokości 400 000 złotych oraz dotacje od partnerów i sponsorów”¹⁰.

Festiwal ma dobrą markę, utrzymuje wysoki poziom artystyczny, stanowi zarazem duże przedsięwzięcie logistyczne. Jest świętem kultury, w którym biorą udział znani artyści polscy i zagraniczni; jest tu miejsce zarówno na tzw. wielkie wydarzenia, jak i na kameralne spotkania. Warto dodać, że wstęp na festiwalowe wydarzenia jest bezpłatny, tylko nieliczne są biletowane, bądź wymagają rezerwacji. Jako egzemplifikację przywołam tylko jedno wydarzenie - autorskie przedstawienie teatralne *Ustawienia ze świętymi, czyli rozmowy obrazów*, które przygotowała kuratorka festiwalu, Agata Duda-Gracz. Reżyserka zaprezentowała ideę tego niezwykłego, zaskakującego, między innymi, efektami scenograficznymi i barwnymi kostiumami spektaklu: *„Jest to opowieść o osobach, żyjących w różnych epokach historycznych i obyczajowych, pod różnymi szerokościami geograficznymi, których wyjątkowość była wynikiem specyfiki epoki i okoliczności, w jakich przyszło im żyć. Dwadzieścia żywotów, z jakiegoś powodu uznanych za święte, połączone zostały w fabularną opowieść zderzającą legendy z prozą życia”*¹¹. Przedstawienie przygotowane we współpracy z warszawską Akademią Teatralną im. Aleksandra Zelwerowicza zachwycało publiczność, notabene nie tylko ze względu na atrakcyjnością wizualną.

DZIAŁANIA NIEKONWENCJONALNE

Przy Centrum Dialogu powstał Klub Kuriera – zrzeszenie, którego celem jest edukacja historyczna młodzieży, przekazywanie wiedzy m.in. na temat misji Jana Karskiego w polskich szkołach, ale także wśród środowisk Polonii w Europie. Klub organizuje spotkania i wywiady ze Sprawiedliwymi Wśród Narodów Świata oraz z Ocalałymi z Litzmannstadt Getto.

„Chcemy być współczesnymi emisariuszami rozwijającymi i kontynuującymi dziedzictwo tego wyjątkowego człowieka”¹², deklarują członkowie Klubu.

Centrum Dialogu im. Marka Edelmana było pomysłodawcą (wraz z Klubem Warsaw Chapter Poland) Motocyklowego Rajdu Szlakiem Jana Karskiego (Jana Romualda Kozińskiego) w setną rocznicę jego urodzin, która przypadła w 2014 roku. Uczestnicy przejechali przez Słowację, Węgry, Włochy, Szwajcarię, Francję i Niemcy, po drodze spotykali się z przedstawicielami Polonii i przekazywali wiedzę na temat osoby i misji emisariusza „Witolda”. Po powrocie z satysfakcją odnotowali: *„Podróż niezwykła. Przesłanie zanesione. Plany na kolejne lata zrobione. Jan Karski niesie swe przesłanie o tolerancję nadal. I spotyka się ze zrozumieniem. Jesteśmy dumni, że mogliśmy być częścią tej historii. Dzięki niezwykłej legendzie Jana Karskiego i połączeniu jej z legendą Harley’a udało się dotrzeć do miejsc i osób zazwyczaj zupełnie niedostępnych dla takich misji. Udało się ożywić przekaz i udało się rozpocząć coś, co przy odrobinie szczęścia może przerodzić się w coś większego i trwalszego”*.¹³

DZIAŁANIA CENTRUM DIALOGU W CZASACH EPIDEMII

Wykłady ekumeniczne i oferta edukacyjna on-line

Pomimo epidemii koronawirusa Centrum podejmuje wiele inicjatyw, z których choć kilka warto krótko omówić. W kwietniu 2020 roku zainicjowano cykl wykładów „Religia w dialogu. Co nas łączy, co nas różni”. Jednym z tematów była *Pięćdziesiątnica*, chrześcijańskie święto Zesłania Ducha Świętego i żydowskie Zielone Świątki: *Szawuot*, czyli Święto Tygodni (hebr. Chag ha-Szawuot). Do tego wirtualnego spotkania zaproszono arcybiskupa metropolitę łódzkiego Grzegorza Rysia, rabina Łodzi Dawida Szychowskiego i pastora ewangelicko-reformowanego Semko Korozę.

Niezwykle cenną inicjatywą było przygotowanie bezpłatnych zajęć edukacyjnych, w wersji online, dla uczniów szkół podstawowych – mają one charakter wspomagający nauczycieli w ich pracy zdalnej. Warto zaznaczyć, że działalność edukacyjna Centrum ma charakter stały, już niemal dekadę prowadzone są zajęcia z historii Polski dla uczniów, wykłady i warsztaty na

temat wielokulturowej Łodzi. Zgodnie ze statystykami już w ciągu pierwszych pięciu lat funkcjonowania placówki działania edukacyjne objęły swoim zasięgiem 10 tys. uczniów z kilkudziesięciu szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych z województwa łódzkiego¹⁴.

Z okazji Dnia Dziecka Centrum przygotowało w 2020 roku wirtualny projekt „Wiele kultur – jedno miasto”. Najmłodszy mieli szansę poznawać łódzkie zabytki i poprzez zabawę zapoznać się z wielokulturową historią miasta.

ZAKOŃCZENIE

Jubileusz 10-lecia funkcjonowania Centrum skłania do pierwszych podsumowań. Moim zdaniem Centrum Dialogu im. Marka Edelmana zasługuje na osobną monografię, nie sposób w tak krótkim tekście omówić wszystkich działań, inicjatyw i projektów instytucji, która stała się znanym i cenionym ośrodkiem kultury nie tylko w Łodzi, także w Polsce i poza jej granicami. Łączy ludzi różnych wyznań, o różnym światopoglądzie, i nie tylko z tego powodu zajmuje wyjątkowe miejsce na kulturalnej mapie miasta. Działania podejmowane przez personel tej instytucji z dużą dynamiką i pasją – wielokierunkowe, interdyscyplinarne spełniają relewantną funkcję edukacyjną, integracyjną, humanizującą i kulturotwórczą. Promują wielokulturowe dziedzictwo Łodzi, przywracają pamięć o historii miasta, o kilku nacjach tworzących jego kulturę i dzieje.

Centrum kultywuje pamięć o ludziach, którzy położyli szczególne zasługi dla kraju, ale także o tych, którzy doświadczyli niemieckiego nazizmu podczas drugiej wojny światowej. Podejmuje działania na rzecz dialogu, pokojowego współistnienia i współdziałania, propaguje idee braterstwa ponad podziałami. Realnie urzeczywistnia zarysowaną w statucie misję, upowszechnia ideę tolerancji i szacunku wobec „Innego”. Centrum sprawnie zarządzane, współpracujące z wieloma instytucjami kultury, z muzeami, teatrami, kościołami, uczelniami, fundacjami i stowarzyszeniami - w dzisiejszym podzielonym świecie - konkretyzuje dążenia do budowania mostów pomiędzy ludźmi.

NOTA BIOGRAFICZNA

Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny, Instytut Socjologii, Katedra Socjologii Sztuki i Edukacji

BIBLIOGRAFIA

1. Bereś, Witold, Krzysztof Burnetko, Marek Edelman. *Życie. Po prostu*, Świat Książki, Warszawa 2008.
2. Edelman, Marek, *I była miłość w getcie* (spisała Paula Sawicka), Świat Książki, Warszawa 2009.
3. Halik, Tomáš, *Życ w dialogu. Impulsy do rozmyślań nad wiarą*, Wydawnictwo Charaktery, Kielce 2014.
4. Krawczyk-Wasilewska, Violetta, *Wprowadzenie, czyli Łódź między starymi a nowymi laty...*, [w:] V. Krawczyk-Wasilewska, M. Kucner, E. Zimnica-Kuzioła, *Kultura jako czynnik rozwoju miasta na przykładzie Łodzi*, Wydawnictwo UŁ, Łódź, 2012.
5. *Łódź wielonarodowa i wielowyznaniowa a idea tolerancji*, Fundacja Ekumeniczna "Tolerancja", 1997 – sprawdź tę lekturę.
6. *Nasz Zespół*, [HTTPS://WWW.CENTRUMDIALOGU.COM/KONTAKT/NASZ-ZESPOL](https://www.centrumdialogu.com/kontakt/nasz-zespol), odczyt 22 V 2020.
7. *Oferta Edukacyjna*, <https://www.centrumdialogu.com/projekty-edukacyjne>
8. Rajd. Karski, <https://www.facebook.com/RajdKarski/posts/669588926470503>
9. Sztuka współistnienia. Znamy program tegorocznej edycji Festiwalu Łódź Czterech Kultur, informacja prasowa z dnia 26 czerwca 2019 r.
10. Wirtualna Łódź oraz Studenckie Koło Naukowego Historyków Uniwersytetu Łódzkiego, [HTTP://WWW.HISTORYCZNIE.UNILODZ.PL/CZTERYKULT.HTM](http://www.historycznie.unilodz.pl/czterykult.htm)

¹ V. Krawczyk-Wasilewska, Wprowadzenie, czyli Łódź między starymi a nowymi laty... , [w:] V. Krawczyk-Wasilewska , M. Kucner, E. Zimnica-Kuzioła, Kultura jako czynnik rozwoju miasta na przykładzie Łodzi, Wydawnictwo UŁ, Łódź, 2012, s. 8.

² <http://www.historycznie.uni.lodz.pl/czterykult.htm>

³ Tamże, s. 12.

⁴ W 2009 roku otrzymała Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, za „wybitne zasługi w działalności na rzecz dialogu polsko-żydowskiego”. Przyznano jej także specjalne odznaczenie – medal 50-LECIA POWSTANIA W GETCIE WARSZAWSKIM.

⁵ Statut Centrum Dialogu im. Marka Edelmana w Łodzi.

⁶ Halik, Tomáš, Życ w dialogu. Impulsy do rozmyślań nad wiarą, Wydawnictwo Charaktery, Kielce 2014, s.35.

⁷ Nasz Zespół, [HTTPS://WWW.CENTRUMDIALOGU.COM/KONTAKT/NASZ-ZESPOL](https://www.centrumdialogu.com/kontakt/nasz-zespol), odczyt 22 V 2020.

⁸ Dwie książki, które ukazały się w wydawnictwie Świat Książki przybliżają sylwetkę Marka Edelmana: Witold Bereś, Krzysztof Burnetko, Marek Edelman. Życie. Po prostu, Świat Książki, Warszawa 2008 i Marek Edelman, I była miłość w getcie (spisała Paula Sawicka), Świat Książki, Warszawa 2009. Warto dodać, że w Muzeum Miasta Łodzi można oglądać rekonstrukcję mieszkania Marka i Aliny Edelmanów, gabinet Marka Edelmana oraz bogaty zbiór pamiątek rodzinnych, w tym wiele fotografii.

⁹ Chava Rosenfarb (1923-2011) urodziła się w Łodzi. Jej trytomowa saga przywołuje tragiczne doświadczenia czasu Zagłady. Autorka jest jedną z osób, które przeżyły nie tylko łódzkie getto, a także obozy Auschwitz, Sasel i Bergen-Belsen.

¹⁰ Sztuka współistnienia. Znamy program tegorocznej edycji Festiwalu Łódź Czterech Kultur, informacja prasowa z dnia 26 czerwca 2019 r.

¹¹ Tamże

¹² <https://www.centrumdialogu.com/karski-klub-kuriera>

¹³ <https://www.facebook.com/RajdKarski/posts/669588926470503>

¹⁴ Oferta Edukacyjna, [HTTPS://WWW.CENTRUMDIALOGU.COM/PROJEKTY-EDUKACYJNE](https://www.centrumdialogu.com/projekty-edukacyjne). Zajęcia historyczne i polonistyczne obejmują zakresy takie zagadnienia jak: odzyskanie przez Polskę niepodległości; sytuacja łódzian po 1918 roku; sylwetki ludzi zasłużonych dla miasta i polskich patriotów; zabytki Łodzi związane z czterema koegzystującymi tu narodami; polityka III Rzeszy wobec społeczeństw okupowanej Europy; życie codzienne w okupowanej Łodzi; sytuacja ludności żydowskiej; historia getta - „piekła na ziemi obiecanej” i obozu dla dzieci polskich przy ulicy Przemysłowej; Holokaust - nazistowski plan eksterminacji Żydów; Wielka Szpera jako jedno z najtragiczniejszych wydarzeń w historii miasta; stosunki polsko-żydowskie podczas II wojny światowej; kampania antysemitki PZPR w 1968 roku; postać Jana Karskiego i Marka Edelmana.